

№ 26 (379)
Ліпень 2011 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Роздум: над старонкамі даведніка «Краязнаўцы Віцебшчыны» –** стар. 3
- **Наша гісторыя: сляды М. Агінскага на Вілейшчыне...» –** стар. 4
- **Вяртанне імя: Аляксандр Нямец –** стар. 5

«Каб прыгожыя думкі мелі»

Фальклор займаў і займае важнае месца ў духоўным жыцці народа. Цяжка пераацаніць яго грамадска-палітычнае, эстэтычнае і выхаваўчае значэнне на ўсіх этапах развіцця грамадства. Аўтэнтчнае мастацтва садзейнічае выхаванню лепшых якасцяў чалавека: павагі да людзей, працавітасці, справядлівасці, сумленнасці, вучыць любіць Радзіму, а таксама выходзіць пачуццё прыгожага на лепшых узорах народнага мастацтва.

Але дзе сёння можна навучыцца спяваць так, як пелася спрад-веку, – без апрацоўкі, танцаваць побытавыя танцы з захаваннем мясцовай традыцыі таго краю, адкуль яны прыйшлі, бо кожны танец мае сваю фарбу, свой каларыт і сваю дынаміку. На сёння захавалася вельмі мала навучальных устаноў, дзе можна навучыцца сапраўднай беларускай культуры, таму што з кожным годам становіцца ўсё менш носьбітаў самой традыцыі – людзей старэйшага ўзросту і, на жаль, тэлевізійныя сродкі масавай інфармацыі прапагандуюць стылізаваную танцавальную, спеўную культуру, таму трэба зрабіць усё дзеля захавання, развіцця, перадачы нашчадкам лепшых здабыткаў аўтэнтчнай спадчыны Беларусі.

Кафедра этналогіі і фальклору Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў вельмі плённа працуе ў гэтым накірунку. Загадчык кафедры Вячаслаў Калацэі, выкладчыкі Таццяна Пладунова, Мікола Козенка шляхам збірання і вывучэння ў фальклорных экспедыцыях асаблівасцяў аўтэнтчнай спадчыны розных рэгіёнаў Беларусі далучаюць студэнтаў да беларускай традыцыі.

(Заканчэнне на стар. 2)

Купалле ў скансэне

Напрыканцы чэрвеня ў Беларускаму дзяржаўным музеі народнай архітэктуры і побыту адбылося Купалле – адно з самых старажытных каляндарна-абрадавых святаў беларусаў. Супрацоўнікі музея разам са студэнтамі кафедры этналогіі і фальклору БДУ культуры і мастацтваў прапанаваў усім ахвочым адзначыць Купалле на тэрыторыі скансэна на ўзор яго святкавання на беларускім Падняпроўі і Палессі.

Наведнікі музея пачулі купальскія песні, якія выконваліся ў аўтэнтчнай манеры спявання вясковых спевакоў, і традыцыйную беларускую інструментальную музыку ў жывым выкананні, патанчылі традыцыйныя беларускія танцы, павадзілі карагоды вакол

купальскага вогнішча і пагулялі ў купальскія гульні.

Атмасферу свята стварылі выдатныя фальклорныя калектывы – удзельнікі шматлікіх святаў і фестываляў традыцыйнага

беларускага мастацтва: «Вяснянка», «Этнасуполка», «Верас», «Ветах», «Сунічка».

Ларыса САЛОДКІНА
Фота айтара

Спадчына Вялікага Княства Літоўскага — для XXI стагоддзя

7–8 чэрвеня ў Вільні прайшоў Міжнародны навуковы семінар «Праблемы вывучэння культурнай спадчыны Вялікага Княства Літоўскага», арганізатарам якога выступіла Асацыяцыя даследчыкаў дыялогу моваў і культур Еўропы.

Міжнародны характар семінара быў падкрэслены выступленнямі даследчыкаў кніжнай культуры з Беларусі, Літвы, Польшчы, Расіі і Украіны — краінаў, якія ўваходзілі ў Вялікае Княства Літоўскае і лічацца спадчыннікамі. Ад Беларусі ў ім браў удзел вучоны сакратар Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі А. Суша. У семінары таксама ўдзельнічалі спецыялісты, якія працуюць у буйнейшых бібліятэках Літвы, супрацоўнікі Літоўскай акадэміі навук, выкладчыкі Віленскага ўніверсітэта, магiстранты і дактаранты.

Даклад А. Сушы «Вынікі рэалізацыі беларускімі бібліятэкамі навукова-праектных работ у сферы вывучэння і папулярнавання кніжнай спадчыны Вялікага Княства Літоўскага» выклікаў значную цікавасць сярод удзельнікаў семінара. Прысутныя змаглі азнаёміцца з дзейнасцю НББ у галіне захавання, вывучэння і папулярнавання нацыянальнай дакументальнай спадчыны Беларусі. Акрамя таго, А. Суша прадставіў выданні бібліятэкі.

У рамках правядзення міжнароднага семінара таксама адбыўся шэраг сустрэч з

прадстаўнікамі кіраўніцтва Бібліятэкі Урублеўскіх Літоўскай акадэміі навук. Удзельнікі мерапрыемстваў выявілі зацікаўленасць у сумеснай дзейнасці ў галіне фармавання электронных інфармацыйных рэсурсаў і рэалізацыі навукова-праектных працаў, пазнаёміліся з дзейнасцю бібліятэкі па вывучэнні, залічбоўванні і забеспячэнні захаванасці каштоўных рукапісных і друкаваных помнікаў. З часам можна спадзявацца на актывізацыю супрацоўніцтва літоўскіх і беларускіх бібліятэк у галіне распрацоўкі нацыянальных электронных бібліятэк, навуковага ўзаемадзейнення.

Яшчэ адно цікавае мерапрыемства прайшло ў МЗС Літвы 16 чэрвеня — дыскусія «Традыцыя Вялікага Княства Літоўскага ў

кантэксце сучаснай дыпламатыі» з удзелам гісторыкаў Літвы, Польшчы, Беларусі і Украіны. Яна прымеркаваная да ўгодкаў (19 чэрвеня) з дня заснавання дыпламатычнай службы Рэспублікі Абодвух народаў (г.зн. Рэчы Паспалітай). З прывітальным словам выступіў Міністр замежных справаў Літвы Аўдронюс Ажубаліс. Паслухаць дыскусію прыйшлі палітолагі, гісторыкі, дыпламаты, аналітыкі, грамадскія дзеячы і журналісты. Выступіў таксама пасол Беларусі ў Літве Уладзімір Дражыш. Прысутнічаў і пасол Літвы ў Беларусі Эдмінас Багдонас.

З дакладам пра першага міністра замежных справаў Рэчы Паспалітай і апошняга канцлера ВКЛ Яўхіма Храптовіча выступіў польскі гісторык Кшыштаф Трацкі.

Гісторыкі абмяняліся думкамі пра падзеі таго часу, распавялі пра падабенства і адрознасць у поглядах на тагачасныя гістарычныя падзеі, абмяняліся меркаваннямі пра міжнародную сітуацыю ў другой палове XVIII стагоддзя,

пшмат увагі надавалася асобам першага міністра замежных справаў Я.Л. Храптовіча і князя-дыпламата М.К. Агінскага. Ішла размова і пра дыпламатычную традыцыю ВКЛ і яе ўплыў на сучасную дыпламатыю.

Вынікі дыскусіі віцэ-міністр замежных справаў Эвалдас Ігнатавічус падсумаваў: святкаваць сапраўды ёсць што. Літоўскі гісторык, мадэратар дыскусіі Альфрэдас Бумблускас і ягоны калега Рамунэ Шмігелскітэ адзначылі, што традыцыя вядзення замежнапалітычных зносінаў сыходзіць каранямі ў часы ВКЛ, аднак міністэрства новага часу паўстала акурат у часы Рэчы Паспалітай.

Беларускі гісторык Ігар Марзалюк, кажучы пра супрацоўніцтва гісторыкаў і розныя падыходы да агульнай гісторыі, найперш гісторыі ВКЛ, адзначыў, што прафесійныя гісторыкі не спрабуюць нацыяналізаваць гісторыю і звычайна адзін з адным супрацоўнічаюць.

Паводле матэрыялаў друку

«Каб прыгожыя думкі мелі»

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Вельмі цікава праходзіў іспыт 4 курса па прадмеце «Побытвы танец». Мікола Козенка разам са студэнтамі прадставіў рознакаляровую палітру традыцыйных беларускіх танцаў: «Полька», «Кадрыля», «Кракавяк», «Мікіта», «Лысы», «Месяц», «Субота», «Парныя скокі» (кшталту «Рускага»), «Вальс», «Полька імправізаваная», веснавы карагод «Па вуліцы па шырокай». Традыцыйная танцавальная культура не існуе сама па сабе, а цесна звязаная з інструментальнай і спеўнай культурай, а гэта вельмі ўскладняе задачу, таму што студэнты павінныя дэманстраваць не толькі яс-

кравы танец, але і моцныя спевы, валоданне традыцыйнымі інструментамі. У Беларусі вельмі распаўсюджаныя такія танцы, як «Лявоніха», «Кракавяк», «Полька-бабачка», «Мікіта», але ў кожным рэгіёне ёсць свае мясцовыя адметнасці выканання гэтых танцаў. Кожны танец — асобны непаўторны твор мастацтва, а імправізаваныя полькі ўвогуле патрабуюць не толькі дакладнай перадачы нагамі, рукамі, целам, галавой танцавальных рухаў, але і ў працэсе танца прыдумвання ўласных рухаў, сваёй полькі. І студэнты з гэтай задачай выдатна справіліся. Пераймалі танцы ў экспедыцыях і ў архіўных

запісах Міколы Козенкі. Маргарыта Касач прадставіла танцы «Лявоніха», «Полька-мазурка» з вёскі Сосны-1, а таксама парныя танцы з вёсак Асавец, Плясток, Закальное Любанскага раёна. Яна сама родам з Любаншчыны і з'яўляецца носьбітам танцавальнай традыцыі гэтага рэгіёну, выдатная танцорка, вельмі эмацыйна і з настроем выконвае рытм танца, а таксама дапамагае сябрам у пастаноўцы танцавальных нумароў.

На гэтым іспыце мяне ўразіла спалучэнне з танцам такіх відаў мастацтва, як ігра на музычных інструментах і прыпевак. Мікола Аляксеевіч спалучыў у пастаноўцы імправізаваных танцаў і ігру на духавых інструментах і танец. Вельмі цікавую сольную кампазіцыю прадставіў Вячаслаў Красулін. Танец пераклікаўся з духавымі най-

грышамі «Базар», «Войра» Мінскага раёна спачатку на дудцы, пасля на парных дудках, і кульмінацыя выконвалася на дудзе, а ногі ў гэты час не спыняліся, і ўсё гэта перарастала ў чароўнае відовішча, якое трэба бачыць і чуць. Ігра на духавых інструментах вельмі спецыфічная, бо звязаная з дыханнем, і каб спалучыць інтанацыю, характар, паступовую кульмінацыю ў гуках і вельмі складаных рытмічных малюнках у нагах, трэба авалодаць вельмі высокім майстэрствам.

Павел Ляшок прадэманстраваў «Польку з прыпеўкамі», «Раскамарынскую» Мінскага раёна і «Жыдоўскі вальс». У гэтых танцах цесна спалучаюцца традыцыі беларускага, рускага і яўрэйскага народаў. У пастаноўцы сольнай імправізаванай полькі Мікола Аляксеевіч спалучыў танец, барабан і спевы. Нумар атрымаўся вясёлы, эмацыйны, яскравы. Вельмі цяжка каардынаваць мелодыю барабана, рытм танца і прыпеўкі, таму што ў кожнай партыі свая асаблівасць, свой каларыт, але Павел справіўся з гэтай задачай выдатна.

Аляксандр Масібут таксама запомніўся сваёй імправізаванай полькай. Яго кампазіцыю Мікола Аляксеевіч спалучыў з палкамі. На Беларусі ёсць традыцыйны танец «Мікіта», калі

на падлогу кладуцца крыжом дзве палачкі, а танцоры танцуюць вакол іх. Галоўная задача танцораў — не зрушыць палкі з месца. Але ў час выканання полькі палкі ў руках Аляксандра мне нагадвалі жывую істоту. Яны і адступвалі музычнае суправаджэнне, якое не супадала з рытмічным малюнкам ног, і выраблялі вельмі прыгожыя па, і падымалі настрой глядачам, таму хацелася, каб гэтае дзейства не сканчалася. Акампаніраваў танцору на гармоніку Міхаіл Іванавіч Слізкі, які з'яўляецца носьбітам гэтай традыцыі. Ён таксама стваральнік музея гармонікаў у Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры і мастацтваў.

Трэба захоўваць сваю нацыянальную спадчыну. Сёння, на жаль, мы добра ведаем культуру іншых краінаў, размаўляем на чужой мове, а сваіх танцаў, сваіх песняў, сваіх традыцыяў не ведаем. Выхоўваць прыгожага, духоўна добрага чалавека, які з'яўляецца непаўторнай асобай свайго народа і паважае людзей іншых народаў, трэба на сваіх песнях, на сваіх танцах, на сваёй мове, на сваіх традыцыях, на сваёй культуры. «Каб прыгожыя думкі мелі, танцавалі і прыгожыя песні пелі!»

Святлана ЯФІМАВА,
настаўніца музыкі
САШ № 3 г. Мінска

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

Ф.СП-1

АБАНЕМЕНТ на газету **63320**
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета Колькасць камплектаў

на 200_ год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТКА на газету **63320**
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі	_____руб.	

на 200_ год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

Выступае «Этнасуполка»

Над старонкамі кнігі

Калі маўчанне не золата

Перада мною ўнікальная праца Мікалая Півавара «Краязнаўцы Віцебшчыны другой паловы XIX – пачатку XXI ст.» (Мінск: Кнігазбор, 2010). Выдавочна, што гэты бібліяграфічны даведнік, як і яго «Даследчыкі Полацка – Віцебскай даўніны XVI ст. – 1944 г.» – з’ява для Беларусі. Мне вельмі цяжка дастаўся даведнік «Краязнаўцы Віцебшчыны...»: двойчы я тэлефанаваў Мікалаю Півавару, але яго, на жаль, не было дома. Атрымаў жа я выданне ад краязнаўца са сталіцы Аляксея Шалахоўскага.

Асабіста з М. Піваварам я не знаёмы. Ведаю, што ён падарожнік, кандыдат гістарычных навук. Нарадзіўся ён 5 снежня 1971 года ў пасёлку Лужасна Віцебскага раёна, скончыў Мінскі дзяржаўны педагогічны інстытут і працуе ў Лужаснянскай школе-інтэрнаце для здольных і таленавітых дзяцей. Займае пасаду дацэнта ў Віцебскім дзяржаўным універсітэце. Да яго выданняў дадамо «Турыстыко-краеведческие походы и экскурсии в окрестностях Витебска», «Віцебскі раён. Краязнаўчыя нарысы» і шмат чаго іншага і істотнага.

Рэцэнзентам працы з’яўляецца выдатны энцыклапедыст, кандыдат гістарычных навук Віталь Скалабан. Таму, мабыць, як і на сонцы, у выданні М. Півавара ёсць, на жаль, шмат чорных плямаў, але пра гэта ніжэй.

Крытыкаваць пачну не аўтара, а рэцэнзента. Мне вядома, як цаніў яго лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Якаў (Якуб) Адамавіч Якубоўскі – гісторык, географ, мовазнаўца, атраджэнец. Ён стваральнік і галоўны рэдактар кварталніка «Байрам. Татары на зямлі Беларусі», штотомеснікаў «Татарскае жыццё», «Жизнь». Падрыхтаваў унікальны рукапіс энцыклапедычнага слоўніка «Татары Беларусі, Літвы і Польшчы» (болей за 30 000 тэрмінаў і каля 300 матэрыялаў да яго).

З дзятдомаўскіх гадоў ведаю, што ўдзячнасць – найвялікшая якасць, што быць удзячным – гэта краса людская! Дык пра свайго былога папалчніка Віталь Скалабан забыўся з моманту яго пахавання ў Смільавічах на татарскіх могілках, дзе надпіс на помніку А.Я. Якубоўскага зроблены на мове народа, якую абралі за родную яго супляменнікі, – па-беларуску, і на мове веры яго народнасці – арабскай. Выдавочна, малады Півавар у сваіх даследаваннях не дайшоў да імя гэтага падзвіжніка, а старэйшы Скалабан ужо забыўся, бо сядзелі яны з Я.А. Якубоўскім у розных кабінетах...

Мне не вядома, ці гарталі М. Півавар і В. Скалабан кнігу «Маўклівыя сведкі мінуўшчыны», якую напісаў беларускі вучоны Эрнст Ляўкоў. Яму не папачавала: ён зусім не трапіў у іх даведнік. З дзівілі мяне біяграфіі пісьменніка Уладзіміра Караткевіча і яго жонкі Валянціны. Яны зусім нераўназначныя, нават па тым месцы і ролі, якія маюць у нашай гісторыі і культуры. Невядома, дзе яна вучылася, як трапіла ў Беларусь з Кыргызстана. А наш класік займае ў тры разы менш месца ў выданні, чым яго жонка, прычым узнікае ўражанне, што Уладзімір Караткевіч зусім не вучыўся ў школе і не мае вышэйшай адукацыі. Наколькі мне вядома, ён атрымаў яе ў братаў Украіне, потым скончыў Вышэйшыя літаратурныя курсы ў Маскве, там жа і Вышэйшыя сцэнарныя курсы. Яшчэ ў бібліяграфіі пісьменніка адсутнічае згадка пра класічную публіцыстычна-краязнаўчую кнігу-нарыс «Зямля пад белымі крыламі» (яна пабачыла свет і на ўкраінскай мове ў Кіеве ў 1972 годзе).

Іван Якаўлевіч Яшкін вядомы тым, што даследаваў гаворкі і іх дакументальныя сведчанні на Віцебшчыне. Ён увёў іх у свае даведнікі, як, напрыклад, «Беларускія геаграфічныя назвы. Тапаграфія. Гідралогія», шукаў і шукае рэцэпты народных грыбных страваў і прапагандуе іх у сваіх кнігах. Ягонага імя таксама няма ў выданні Півавара. Юрый Аляксеевіч Кокараў, як мне здаецца, ведае ўсе рэкі і азёры Беларусі, найбольш Віцебшчыны. Ён аўтар некалькіх выданняў «Па рэках і азёрах Беларусі» (адно з іх я прыдбаў у Маскве), дзе прафесійна распрацаваныя турыстычныя маршруты

на вадзе. Ці можна адшукаць яго імя ў гэтым спецыялізаваным выданні? Не. Галава пра Пятра і Ніну Гуд далёка ляціць па Беларусі. У выданні «Беларускі кірмаш» яны незвычайна шмат старонак прысвяцілі пастаноўкам святаў у Віцебскай вобласці. А калі ўзгадаць пісьменніка Юрыя Татарынава, які прысвяціў Віцебшчыне, як і іншым нашым абласцям, цэлае выданне – «Города Беларуси. Витебщина». А «Путешествие в Сарью», «Освейская пленница» ды іншыя зборнікі, на жаль, невядомыя ні для Півавара, ні для Скалабана.

А мяне дык увогуле пакінулі без «дырэктарства» ў Ашмянскім краязнаўчым музеі імя Францішка Багушэвіча і трох дыпламаў аб адукацыі. Засталіся без бібліяграфіі серыі артыкулаў пра Браслаўшчыну, жыццё і дзейнасць татараў у Відзах, шматлікія публікацыі пра партызанку 1812 года Фядору Міронаву, усходнаўскага Каэтана Касовіча, героя Чарнаморскага флоту Аляксандра Казарскага. А ў маіх запісах яшчэ 20 імёнаў віцебскіх знаўцаў-краязнаўцаў, у тым ліку і імя рускага пісьменніка Канстанціна Паўстоўскага, які ў сваіх падарожжах занатаваў Віцебск. Пра свае заўвагі я напісаў і Віталю Скалабану ў Мінск, і Мікалаю Півавару ў Лужасну, але яны пакуль маўчаць.

І ўсё-ткі я адзначаю неверагодную працу, якую здзейсніў Мікалай Васільевіч Півавар!

Міхась МАЛІНОЎСКІ,
г. Баранавічы

Міхась МАЛІНОЎСКІ,
г. Баранавічы

Параненыя Чарнобылем

У снежні 2004 года Хойніцкім райвыканкам было прынятае рашэнне «Аб стварэнні музея ў былой Дварышчанскай СШ». А ў 2006 годзе музей быў пераведзены ў аграгарадок Судкова. 16 мая 2007 года музей расчыніў дзверы, каб нагадваць наведнікам пра трагедыю 26 красавіка 1986-га, пра людзей і адселеныя вёскі Хойніччыны, якія пацярпелі ад нябачнай навалы. Кіруе музеем «Трагедыя Чарнобыля» Валянціна Апанасюна Гацко, якая на свае вочы бачыла падзеі 1986 года. На той час яна працавала інспектарам аддзела адукацыі райвыканкама. Сёння ў пляці выставачных пакоях змешчаныя 2 300 экспанатаў.

Музей працуе ў навукова-даследчым і сістэматызацыйным накірунках, вядзецца праца па зборы матэрыялаў у межах галоўных праектаў «Чарнобыль – вечная памяць і трагедыя Беларусі», «Этнаграфія і гісторыя адселеных вёсак», «Сувязь з бліжнім і далёкім замежжам», «Насуперак Чарнобылю жыве і працуе Беларусь».

Плэн музейных і краязнаўчых пошукаў В. Гацко абагульніла ў кнізе «Памяць Чарнобыля» (РВУ «Літаратура і Мастацтва»), выданне якой адбылося дзякуючы фінансавай падтрымцы Праграмы развіцця ААН у межах выканання Міжнароднага праекта тэхнічнай дапамогі «Развіццё міжна-

роднай даследчыцай і інфармацыйнай сеткі па Чарнобылю (JCRIN)». Аўтар вельмі часта звяртаецца да літаратурна-мастацкіх памятак. Сваё слова пра чарнобыльскую бяду сказалі паэты Мікола Мятліцкі, Ала Канапелька, празаікі, публіцысты Барыс Сачанка, Арсён Сакун, Дзмітрый Дземічаў і інш. Іх кнігі ў музейнай экспазіцыі на самым ганаровым месцы. Аўтар гісторыка-дакументальнай хронікі расказвае пра дзейнасць у 1986 годзе Хойніцкай журналісткі Клаўдзіі Босак, якую ў 1987 годзе за актыўны ўдзел у ліквідацыі наступстваў аварыі на ЧАЭС ўзнагародзілі ордэнам Дружбы народаў. Згадвае В. Гацко Валянціна Ігнатавіча Баранаву (у 1986 годзе працаваў загадчыкам арганізацыйнага аддзела Хойніцкага райкама КПБ), які шмат садзейнічаў стварэнню музея «Трагедыя Чарнобыля», напісаў кнігу «Попел Чарнобыля стукае ў сэрцы».

Кніга В. Гацко ўвабрала ў сябе шмат інфармацыі пра адселеныя вёскі Хойніцкага раёна, іх гісторыю, пра лёсы ўраджэнцаў Бабчына, Краснаселла, Хвашчоўкі, Арэвічаў, Баршчоўкі, Кажушкоў і іншых паселішчаў. Гісторыка-дакументальная хроніка Хойніччыны разам з чарнобыльскай тэмай – добры ўнёсак у гомельскую краязнаўчую бібліятэку.

Мікола БЕРЛЕЖ

Ушаноўвае грамадскасць

18 чэрвеня споўнілася 205 гадоў з дня нараджэння актыўнага ўдзельніка паўстання 1831–1833 гг. Міхала Валовіча. З гэтай нагоды на радзіме змагара ў вёсцы Парэчча, што на Слонімшчыне, сабраліся краязнаўцы, гісторыкі, грамадскія актывісты з Гродна, Слонімскага і Дзятлаўскага раёнаў.

Выступіў краязнаўца Аляксандр Талерчык, аўтар кнігі «Парэчча», прысвечанай гісторыі вёскі і жыццёваму шляху М. Валовіча. Ён расказаў пра тое новае, што ўдалося знайсці ў архівах аб падзеях паўстання і дзейнасць земляка. Некалькі патрыятычных песень выканаў мясцовы паэт і бард. Трэба дадаць, што мерапрыемствы па ўшанаванні памяці паўстанцаў на могілках каля памятнай пліты праводзіцца штогод.

Некалькі словаў пра асобу самога Міхала Казіміравіча Валовіча. Ён нарадзіўся 18 чэрвеня 1806 года ў маёнтку Парэчча Слонімскага павета. Скончыў Віленскі ўніверсітэт. Удзельнічаў у паўстанні 1830 – 1831 гг. Пасля яго паражэння эміграваў у Францыю. Прыняў удзел у ваеннай экспедыцыі Юзафа Заліўскага ў 1833 г. на тэрыторыю Беларусі і Літвы, каб узняць там сялянскае паўстанне. Быў схоплены і павешаны ў Гродне 2 жніўня 1833 года.

Фёдар КРАСЮК,
г. Дзятлава

Наша гісторыя:

Ідзі, падзеі, імёны

Міхал Клеафас Агінскі і яго сляды на Вілейшчыне

У нашай культуры незабыўны след пакінуў кампазітар, дзяржаўны дзеяч, прадстаўнік мясцовай знаці княжацкага роду Міхал Клеафас Агінскі. Яго жыццё – творчае, імклівае – было поўнае супярэчнасцяў і патрыятычных памкненняў.

Далёкі прашчур Агінскага Дзмітрый Глушчонак з XV стагоддзя асеў у Агінах (Агінтах) у Беларусі. Глушчонкі ўзялі сабе больш мілагучнае імя – Агінскія, па назве маёнтка, пазней перайшлі ў каталіцкую веру.

25 верасня 1765 года ў сям’і дыпламата Рэчы Паспалітай князя Анджэя і Паўліны Агінскіх нарадзіўся сын. 26 верасня немаўля было ахрышчанае – Міхалэк.

Яшчэ ў чатырохгадовым узросце Міхал Клеафас з годнасцю выказаў перад каралём Рэчы Паспалітай Станіславам Панятоўскім мару пра сваю будучыню – служыць Радзіме. Мара дзяцінства здзейснілася, пацвердзілася ўсім яго жыццём.

Разам са сваім настаўнікам музыкі Восіпам Казлоўскім Міхал Клеафас наведваў рэзідэнцыю багатага родзіча Міхала Казіміра Агінскага ў Слоніме, які там трымаў тэатр і быў добрым музыкам. У 1776 годзе Міхал Казімір пазнаёміўся з прымадоннай Ганнай Давія дэ Бернуцці. Мастак Дзмітрый Лявіцкі пакінуў для гісторыі партрэт абаяльнай актрысы. Відаць, у юным узросце Міхал Клеафас меў магчымасць слухаць спявачку, якая выступала ў слоніміскім тэатры і была каханкай Міхала Казіміра Агінскага.

*Запала ў сэрца
дзяўчына-акторка,
Французжанка Давія Ганна,
спявачка, танцорка.
Міхал ёй спрыяе
ў нізкім паклоне.
Слонім. Тэатр.
Ужо сэрца ў палоне.*

*Яна заляцанкі
прымала прыязна.*

*Партрэт Ганны Давія
дэ Бернуцці, 1782 г.
(мастак – Дзмітрый Лявіцкі)*

*Ўслаўляла каханне
ў операх страсна.
Дарыла пагляды,
усмешкі, уздыхі
Не толькі Міхалу,
а й іншым паціху.*

Услед за бацькам, дыпламатам пры апошнім каралі Рэчы Паспалітай, Міхал Клеафас абраў палітычную кар’еру. Здольнасці і спрыт, сумленнасць і прынцыповасць садзейнічалі таму, што член фінансавай камісіі М.К. Агінскі пры правярцы пастоў на мытных выявіў шэраг злоўжыванняў, чаканку фальшывых манетаў з удзелам расійскага пасла ў Рэчы Паспалітай. У час Чатырохгадовага сейма (1788–1792) заслужыў ордэн Святога Станіслава і Белага Арла за актыўны ўдзел пры прыняцці рэформаў і складанні Канстытуцыі.

Кацярына II, якую насяражыла прыняцце Канстытуцыі, што магла б вывесці Рэч Паспалітую з палітычнага крызісу і паставіць на шлях буржуазных рэформаў, у 1792 годзе

ўвяла стотысячнае войска, а потым паспрыяла другому падзелу Рэчы Паспалітай, у выніку якога былі адрэзаны ад дзяржавы значныя землі. Да Расіі адышлі беларускія землі прыкладна па лініі Друя–Пінск.

З грудзей патрыётаў рваўся крык пратэсту. У 1794 годзе ўспыхнула паўстанне, на чале якога стаў прадстаўнік старадаўняга беларускага роду Андрэй Тадэвуш Касцюшка. Міхал Агінскі ахвяраваў паўстанню не толькі сваю маёмасць, але працу і жыццё. Ён узброіў за свае сродкі атрад і сам кіраваў ім. 24 красавіка ў вызваленай ад расійскіх войскаў Вільні на плошчы каля ратушы быў зачытаны «Акт Паўстання

Палац Агінскіх у маёнтку Ганута

Фота [www:radzima.org](http://www.radzima.org)

народа Вялікага Княства Літоўскага». Сярод тых, хто падпісаў яго, быў стараста вілейскі Юзаф Пац, які меў званне генерал-лейтэнанта. Ён быў прызначаны членам Найвышэйшай Літоўскай Рады і ўведзены ў склад вайскавай дэпутатыі. У многіх гарадах і мястэчках паўстанцы ўзялі ўладу ў свае рукі. Сярод іх быў прадстаўнік Вілейшчыны І. Козел, які займаўся нарыхтоўкай харчавання. 12–16 чэрвеня рэйд на Міншчыну

ўзначальваў былы падскарбій літоўскі Міхал Клеафас Агінскі. За галаву Агінскага ўлады абяцалі вялікую ўзнагароду. У Даўгінаве невядомай групай паўстанцаў быў зроблены напад на Ізюмскі легкаконны полк, які панёс значныя страты. Для кантролю за сітуацыяй туды ўлады накіравалі атрад сілай батальёна Маскоўскага грэнадзёрскага і Пскоўскага драгунскага палкоў, а да іх прыбыцця – два эскадроны з гарматай Санкт-Пецярбургскага палка. Мястэчка Даўгінава ператварылася ў вельмі ўмацаваны пункт. Паўстанцы ў сваёй большасці былі ўзброеныя слаба: вялікая колькасць сялянаў-касінераў змагаліся дзідамі і косамі. На ўвесь атрад Агінскага меліся толькі дзве невялікія гарматы. І толькі некаторыя паўстанцы былі ўзброеныя стрэльбамі. Рэйд Агінскага на Дзвінск 13 жніўня скончыўся няўдала.

Пасля паражэння паўстання Міхал разам з корпусам Дамброўскага перайшоў прускую мяжу. Затым была чужына: Аўстрыя, Італія, Францыя... Жыў нейкі час пад чужым прозвішчам.

Яшчэ ў 1771 годзе ў час падарожжа Анджэя Агінскага ў Вену з дыпламатычнай місіяй Міхал, які падарожнічаў разам з бацькам, упершыню адчуў ці то страх, ці то непрыязнасць да Аляксандра Суворова, што ўразіў дзіця сваёй знешнасцю і паводзінамі. Напэўна, гэта была фатальная сустрэча. Пасля рагро-

маршалу М.І. Салтыкову, Касцяневічы з суседнімі вёскамі – брыгадзіру Бардакову. На ўдзельнікаў паўстання абрынуліся рэпрэсіі. Былі арыштаваныя і знаходзіліся пад следствам Ян Козел з Сэрвачы, пробашч з даўгінаўскага касцёла Ф. Леліговіч, ягоны брат вікарый Т. Леліговіч. Павел І, які падпісаў амністыю ўсім паўстанцам, не дараваў Міхалу Агінскаму. Толькі цар Аляксандр І дазволіў выгнанцу вярнуцца на радзіму, прапанаваў яму пасаду сенатара, на якой Міхал Клеафас імкнуўся правесці праект заснавання на землях Беларусі аўтаномнага Вялікага Княства Літоўскага. На жаль, імператар не прыняў гэты праект.

Граф Францішак Ксаверы Агінскі падарыў Міхалу маёнтка Залессе недалёка ад Смаргоні, дзе няўрымслівы чалавек з творчай натурай пражыў каля дваццаці гадоў. Там быў створаны знакаміты паланез, зроблены запісы ваенных маршаў, патрыятычных песень, якія нараджала яго памяць і палымная душа, там збіраліся адукаваныя цікавыя людзі, сябры і аднадумцы. Там нарадзіліся «Паўночныя Афіны».

Імя Міхала Клеафаса Агінскага ўпісанае ў гісторыю Вілейшчыны. На абсягах Ільянскай акругі шэраг вёсак належала падскарбію літоўскаму Міхалу Клеафасу Агінскаму: Каўшэвічы, Казлы, Лёпаўшчына, Дварэц, Забар’е, Барысаўшчына, Дубавое, Малявічы, Уладыкі, Шыпкі і Шыпкі Зарэчныя, Боркі, Любча. Усе гэтыя вёскі былі канфіскаваныя ў казну ў 1794 годзе за ўдзел у паўстанні Тадэвуша Касцюшкі.

У слыннага кампазітара быў на Вілейшчыне яшчэ адзін маёнтка – Ганута, які належаў яму з 1814 года, перайшоўшы ад дзядзькі Францішка Агінскага. Ганута месцілася за 10 кіламетраў ад Залесся ўверх па Віліі. Там была створаная карцінная галерэя, туды запрашаліся знатныя госці з навакольных мясцінаў, ладзіліся балі і канцэрты. На жаль, цяпер гэтая вёска значыцца сярод тых, якія не існуюць.

І хоць пераможцам у палітычнай барацьбе Міхал Клеафас Агінскі не стаў, але ён стаў пераможцам у сваёй музыцы. Думаю, няма сярод нас людзей, якія б не пазналі гучанне славутага, надзвычай пяшчотнага паланеза Агінскага «Развітанне з Радзімай».

*Роза ШЭРАЯ,
кіраўнік музея
«Вілейшчына
літаратурная»*

Праводзячы пошукавую краязнаўчую працу, я сутыкнулася з прозвішчам знакамітага земляка і неардынарнай асобы.

Аляксандр Гаўрылавіч Нямцоў (Немцаў). Ягонае жыццё, як знічка ў небе. Ён пражыў усяго 40 гадоў, але пакінуў нашчадкам значную фальклорна-этнаграфічную спадчыну.

Быў час, калі імя слава тага земляка баяліся нават згадваць. Але кола гісторыі вярнула нам выдатнага этнографа, фалькларыста, археолага, краязнаўца.

Нарадзіўся Аляксандр Гаўрылавіч 29 жніўня 1898 года ў Гомелі. Бацька паходзіў з г. Бежыцы, што на Браншчыне, а маці – з Украіны. Але асталяваліся яны ў Гомелі, які хутка рос як чыгуначны вузел. Тут і працаваў бацька токарам, а маці, якая скончыла ў Кіеве курсы, – акушэркаю. Акрамя Аляксандра ў сям’і былі сястра і браты Анатоль і Генадзь.

У 1917 годзе пасля заканчэння настаўніцкай семінарыі ў Яраслаўлі Аляксандр Гаўрылавіч накіроўваецца ў Асіповічы Магілёўскай вобласці, дзе ўладкаваўся на працу ў мясцовую чыгуначную школу-сямігодку. Спачатку настаўнічае ў малодшых класах, а з 1928 года – у старэйшых. Працу ў школе малады настаўнік сумяшчаў з вучобай на завочным аддзяленні хіміка-біялагічнага факультэта Маскоўскага педагагічнага інстытута (1928–1933). Пасля такой адукацыі ён становіцца завучам школы, у якой працаваў дагэтуль.

Жонка Нямцова, Вера Аляксандраўна, таксама настаўніца. Пасля заканчэння гімназіі ў г. Ромны,

Даследчык роднага краю

што ва Украіне, прыехала ў Асіповічы, каб выкладаць рускую мову і літаратуру. Тут, у педагагічным асяроддзі, яны і пазнаёміліся. Выгадавалі дваіх дзяцей – сына Ігара і дачку Валянціну. Сын загінуў на фронце ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Дакладная дата невядомая, паводле адных звесткаў у 1941 годзе, паводле іншых – у 1944-м.

Акрамя асноўнай працы ў школе Аляксандр Гаўрылавіч шмат увагі ўдзяляў археалагічным даследаванням у Асіповіцкім раёне. Ён зарэгістраваў і апісаў больш за 20 курганных груп і шэраг гарадзішчаў у басейне Ніжняй Свіслачы эпохі каменнага, бронзавага, жалезных вякоў і Кіеўскай Русі. У 1926 годзе разам з С.С. Шутавым і М.Н. Улашчыкам сабраў значны матэрыял з археалагічных помнікаў Жужлянка, Вяззе, Орча, Усціж і інш.

Аляксандр Гаўрылавіч вывучаў таксама этнаграфію і фальклор Асіповіцкага раёна: запісаў народныя песні, танцы, звычаі, казкі пра жывёлаў, чарадзейныя, сацыяльна-бытавыя, легенды, паданні, анекдоты, жарты і інш.

А.Г. Нямцоў актыўна супрацоўнічаў з часопісам

«Наш край», дзе былі надрукаваныя яго навуковыя працы, артыкулы, нарысы. Асабліва вылучаюцца спецыяльна прызначаныя да публікацыі навукова-папулярныя археалагічныя артыкулы «Экскурсія вучняў Асіповіцкай сямігодкі» (1925), «Праца па абследаванні Асіповіцкага раёна ў летні перыяд 1926 году», «З матэрыялаў абследавання Асіповіцкага раёна» (1927), «Агляд музыкальнага фальклору. Матэрыялы А. Немцова з Асіповіцкага р.» і інш. Цікавыя і яго этнаграфічныя замалёўкі «Помнікі старасветчыны ў Асіповіцкім раёне», «Спосабы лову жывёл і птушак ў Асіпо-

віцкім раёне», «Замошскі сельскі савет, Гаспадарка. Жывёлагадоўля. Дарогі. Прамысловасць. Насельніцтва. Сілкаванне. Святы. Абрады», «Ураган 27 чэрвеня 1927 году. З фотаздымкамі аўтара».

Пазней, калі часопіс «Наш край» стаў выходзіць пад назваю «Савецкая краіна», у ім у 1931 годзе Нямцоў апублікаваў сваю працу «Пытанні прамысловасці ў 2-й пяцігодцы па Асіповіцкаму раёне». Яго матэрыялы друкаваліся таксама ў газеце «Савецкая Беларусь» і інш.

Ён пакінуў значную калекцыю вясельных песень. Так, у студзені-лютым 1927 года ён падрабязна запісаў вяселле ў вёсках Смык-Слабада Зборскага сельсавета і Заручэўе Дзераўцоўскага сельсавета Асіповіцкага раёна. Аўтар адзначыў, што шлюбныя працэсы складаецца з чатырох этапаў: барыш, запоіны, змовіны, вяселле. Падрабязна апісаў паслядоўнасць вясельнага абраду (бласлаўленне, вянец, сваты ў маладой, каравай у маладога) і тэксты песень, якія яго суправаджалі, некаторыя нават з нотамі. Ён вылучаў вясельныя песні як найважнейшую крыніцу для вывучэння жыцця, побыту і культуры народа.

У фальклорна-этнаграфічным зборніку «Вяселле. Абрады», што быў выдадзены ў 1978 годзе ў выдавецтве «Навука і тэхніка» (перавыдадзены ў 2004-м у выдавецтве «Беларуская навука»), змешчаны артыкул А. Нямцова пра асіповіцкае вяселле. Гэта сапраўдны ўклад у «залаты фонд» беларускай фалькларыстыкі. 26 песень запісана ім менавіта да вяселля.

Шматлікія песні ў сваім запісе, у тым ліку і з нотамі, ён дасылаў кампазітару Антону Грыневічу ў ЦБК (Цэнтральнае бюро краязнаўства) і ў Інстытут беларускай культуры.

У 1929 годзе на Усебеларускай краязнаўчай канферэнцыі А.Г. Нямцова абралі член-карэспандэнтам Цэнтральнага бюро краязнаўства.

Вучні школы запамнілі свайго настаўніка дасціпным, спагадлівым, добрым, таленавітым як вучонага, фатографа, мастака, музыканта (граў на скрыпцы). Пад яго кіраўніцтвам быў створаны выдатны жывы куток прыроды.

Але неўзабаве падступілі іншыя часы. А.Г. Нямцова напаткаў трагічны лёс вясковага інтэлігента-краязнаўца. 28 сакавіка 1938 года ён быў арыштаваны, праз месяц, 26 красавіка, «за шпіёнскую і антысавецкую дзейнасць» прыгавораны да расстрэлу. 4 чэрвеня 1938 года прысуд выкананы.

9 сакавіка 1957 года Ваеннай калегіяй Вярхоўнага суда СССР Аляксандр Гаўрылавіч Нямцоў быў рэабілітаваны.

Н. КАНАВАЛАВА,
загадчыца аддзела
краязнаўства Гомельскай
абласной універсальнай
бібліятэкі

Аб сядзібе Пратасевічаў вядома з XIX стагоддзя. Яна складалася з двухпавярховага мураванага палаца, флігеля, гаспадарчага двара, некалькіх жылых дамоў для дваровых людзей, што працавалі на гаспадарцы Пратасевіча. Пазней утварылася вёска, што мела назву Батракі. Цяпер яна ў складзе Дварца. Сядзіба знаходзілася на левым беразе ракі, якая разлівалася тут маляўнічым возерам. Побач бруліся тры чысцюткія крыніцы, двор патаў у зелены.

Палац Пратасевічаў у 1930(?) годзе належаў касцёлу. Палац разабраны на цэглу для кароўніка ў 1948 годзе. Да гэтага часу часткова захаваліся тапалёвая і яловая алеі, што ўпрыгожвалі дарогу ад гаспадарчага двара да палаца. Яна праходзіла побач з сажалкамі, дзе меліся альтанкі для адпачынку гаспадароў і іх гасцей. Ад гаспадарчага двара захаваліся да нашага часу толькі свіран. Гэтая пабудова дае нам уяўленне аб рысах і ладзе жыцця гаспадароў: мураваная, прасторная, а падстрэшак падтрымліваюць калоны.

Свіран пабудаваны ў 1842 годзе. Тэрмінова трэба ўзяць яго пад ахову

Сядзіба Пратасевічаў

Палац Пратасевічаў (фота 1930 (?) г.)

(унесці ў спіс гісторыка-культурнай спадчыны), бо пачалі ўжо расцягваць дах, а без даху будынак хутка загіне.

У Дварцы часткова захаваліся характэрныя рысы забудовы местачковай плошчы. Адзін з самых старадаўніх бу-

дынкаў – яўрэйская крама, пабудаваная ў канцы XIX стагоддзя. Дом належаў сям’і Навіцкіх. Будынак выжыў у віхуры апошняй вайны, чаго не скажаш аб яго гаспадарках. Сям’я Навіцкіх трапіла ў гэта: гаспадар Гірш Навіцкі з жонкай,

дачка Бэйля і двое малодшых дзяцей. Яны былі расстраляныя ў снежні 1942 года. Уратавацца ўдалося старэйшаму сыну Шамшы Навіцкаму. Незадоўга да захопу сям’і ён пайшоў у партызанскі атрад. Многа цікавага расказалі старажылы Дварца пра гэтага юнака. Ён меў талент мастака, любіў маляваць краявіды мястэчка. Шамша загінуў у маі 1944 года, прыкрываючы сваіх сяброў пад час карнай аперацыі фашыстаў.

Дом застаўся сіратой. Пасля вайны ў ім жыла Аляксандра Бяляк, якая і падзялілася карыснымі звесткамі аб Пратасевічах. З 1962 па 1976 год у гэтым доме жыві мясцовы паэт Віталь Губарэвіч. Дом захаваным характэрную для яўрэйскіх дамоў-крамаў планіроўку. Гэты цудам захаваны помнік драўлянай архітэктуры неабходна было зберагчы. Дом патрабаваў толькі нязначнага рамонту, але яго бязлітасна знішчылі ў верасні 2007-га. Вось гэта сапраўдны вандалізм. Бо захавалася ў нас мала, і знішчаць рэшткі гістарычнай спадчыны недапушчальна!

Сябры клуба «Спадчына»
(кіраўнік Наталля ЛЯЎКЕВІЧ),
м. Дварэц Дзятлаўскага раёна

Ваенны спадарожнік

Гармонік і вайна – дзве несумяшчальныя рэчы. «На фронце было не да музыкі. Самае цяжкае выпрабаванне – пастаянны націск смерці. Тады салдату не да песень. Ён рушыць у атаку насустрач смерці, крычыць – падбадзёрвае сябе. Розум амаль не працуе. Выконваюцца аўтаматычна каманды. Нават няма жаху. На перафарміраванні ў тыле, у шпіталі выратоўваў гармонік і песня – яна надавала сілы жыць, можна сказаць нават вылечвала параненыя душы салдатаў», – узгадваў М.А. Мазанік, палкоўнік запасу, гарманіст з вялікім стажам.

На фронце не сустракаў больш ніякіх інструментаў акрамя гармоніка. На ім часта гралі на прывалах, адначасова самаарганізаваліся танцы, спявалі песні. Гармонік уздымаў настрой. Амаль у кожнага нямецкага салдата быў губны гармонік, гралі яны з вялікім майстэрствам. Калі іх акопы былі блізка, мы слухалі. Трэба адзначыць, што ў нашых не атрымоўвалася так граць на трафейных інструментах, – расказвае П.М. Шкіндэль, палкоўнік запасу.

У ваенныя часы ішлі лісты ў Тулу і Шую ад салдатаў з просьбай: «Дайце гармонік і баян! З песняй лягчэй ваяваць!» І нават існаваў лозунг «В кожную роту – гармонь». У 1942 годзе з хадайніцтва Палітупраўлення Чырвонай Арміі Наркамат мясцовай прамысловасці РСФСР загадаў Шуйскай і Тульскай фабрыкам пераўладкаваць вытворчасць на выпуск гармонікаў і баяна (з пачатку вайны фабрыкі выпускалі на патрэбы фронту мыліцы і лыжы).

Шуйскі майстар Уладзімір Іванавіч Вераб'еў узгадваў сваё ваеннае дзяцінства: «Пад час вайны бацьку прыносілі рамантаваць гармонікі. Тады я не разумеў, і зараз нават дзіўна, што людзі ў галодныя гады думалі яшчэ пра нешта, акрамя ежы ці як выжыць. Расплочваліся з бацькам хто чым мог, часцей прадуктамі харчавання. Але гэта было не галоўнае: ён атрымліваў задавальненне, вяртаючы разарваны гармонік да жыцця».

У фондах Музея Вялікай Айчыннай вайны ў Мінску захоўваюцца інструменты, з якімі звязаныя чалавечыя лёсы. Акардэон «Hohner» (120 басоў) – трафей партызанаў атрада А.П. Дзікана Першай Беларускай партызанскай брыгады Віцебскай вобласці – выстаўлены ў экспазіцыі музея. Вось яго гісторыя. 16 мая 1942 года разведчыкі партызанскага атрада заўважылі на рацэ Заходняя Дзвіна ў вёсцы Астраўкі дзве нямецкія матарныя лодкі і адкрылі агонь. Першая лодка была падбітая адразу, у ёй і быў знойдзены акардэон. Другая падбітая каля вёскі Белікава. Лодкі ішлі з Суража ў Віцебск. Пад час бою была захопленая зброя, тры салдаты і ўнтэр-афіцэр.

Інструмент выкарыстоўваўся партызанамі пад час агітацыйных паездак па вёсках акупаванай Віцебшчы-

ны. У блакату акардэон быў перапраўлены праз Суражскія вароты ў Маскву з просьбай перадаць Беларускаму ансамблю песні і танца. Пад клавішы быў пакладзены ліст: «Грайце на ім весела, і няхай гукі яго грымяць пахавальным маршам для Гітлера». Ф.І. Валашын з Беларускага штаба партызанскага руху перадаў падарунак ансамблю ў Навасібірск. Акардэон аб'ехаў нягале франтавых шляхоў і шпіталей. У 1944 годзе партызаны пабачылі свой

Афіцэры аховы штаба Земландскай групы савецкіх войскаў (сядзіць з баянам ст. лейтэнант М. Мазанік)

вой капэлы БССР імя Р. Шырмы, а ў 1954 годзе ён быў перададзены ў музей, дзе знаходзіцца і сёння.

Партызан атрада «Буревестник» Мінскай вобласці Кан-

рэнцэвіч Макушаў напісаў кнігу «Расскажи, гармонь», дзе ўзгадвае пра свой баявы шлях, калі нязменна побач з ім быў гармонік.

Напярэдадні пяцідзясятых угодкаў Вялікай Перамогі і 150-годдзя гармоніка ў горадзе-героі Смаленску быў усталяваны помнік паэту-франтавіку Аляксандру Твардоўскаму і ягонаму герою Васілю Цёркіну з яго нязменным сябрам – гармонікам.

Расказваючы пра гармонік, нельга абмінуць тэму ваенных песень. Хоць прайшло і больш за 60 гадоў, а песні вогненых гадоў і сёння кранаюць душу. Яны не забываюцца – «Лізавета», «Застольная», «Огонёк», «Землянка», «Синий платочек», «Тёмная ночь», «Потому, потому, что мы пилоты», «Пора в путь-дорогу», «Катюша». Леанід Уцёсаў казаў, што толькі песня можа прымаць масавы характар – калі яе задавальненнем не толькі слухаюць у выкананні артыста, але і самі спяваюць.

Як правільна сказаў Марк Кушнераў у матэрыялах пра песні ваенных часоў: «У мяня мурашкі бегалі меж лопаток, когды сосед-фронтвик, прынякая щечкой к трофейному аккордеону, траурно каменая лицом, выстанывал сиплым фальцетом: «Он шел впереди и пример всем давал, Моряк – уроженец Ордынки». Гармонь на фронте творила чуда: бойцы забывалі о нечеловеческих тяготах, и тогда гармошка была для каждого женой и подругой, невестой и дочерью, сыном и братом. И равны были перед нею и вчерашний новобранец, и бравоый капитан с Звездой Героя».

Супрацоўнікі Музея Вялікай Айчыннай вайны падказалі аўтару адрас ветэрана вайны В.Е. Прусавы, які ўсю вайну прайшоў з гармонікам за плячыма. Удзельнічаў у вызваленні Беларусі. Завязала перапіска, ветэран узгадваў, што часта на прывалах і ў шпіталях спявалі прыпеўкі пад гармонік:

*Немец хвастал,
будто в клещи
Всех возьмёт и всё сожмёт.
Наши клещи*

*вышли клеще –
Вышло всё наоборот.*

*.....
Ты не жди, фашист, пощады
За грабёж и за разбой:
Пулемётом и гранатой
Рассчитаемся с тобой.*

*.....
Будет всем врагам-воjakам
По загравку, по спине.
Ну а Гитлеру-собаке
Так достанется вдвойне.*

Напрыканцы хочацца адзначыць, што нават у самыя жахлівыя гадзіны душа чалавека цягнулася да прыгожага. Песні пад гармонік адраджалі надзею, няхай нават у думках вярталі салдатаў у сям'ю, родную мясціну.

І яшчэ. Народ, які складае і спявае такія песні, нельга зламаць. Наша моц у духоўнасці, міласэрнасці і працавітасці. На такім падмурку можна будаваць будучыню краіны.

*Сяргей ЛІХТАРОВІЧ,
г. Мінск*

Калектыў мастацкай самадзейнасці 18 раёна авіябазавання, 24 чэрвеня 1945 г., Усходняя Прусія

акардэон на партызанскім парадзе ў вызваленым Мінску. З 1944 па 1954 год інструмент выкарыстоўвалі на канцэртах Дзяржаўнага ансамбля хара-

станцін Фёдаравіч Малышкін прайшоў усе гады вайны разам з баявым сябрам гармонікам.

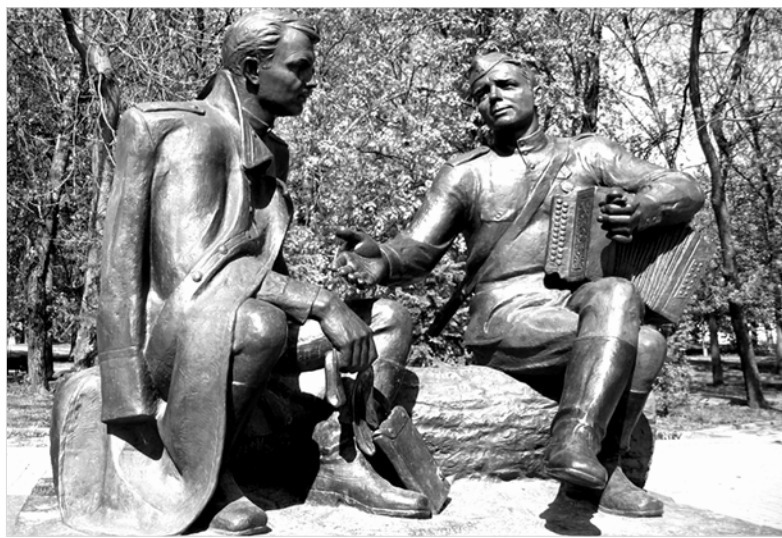
Спрыяў гармонік і напісанню кнігі. Так, Аляксандр Ця-

1943 годзе паэт-франтавік Мікалай Старшынаў сустрэчу з гармонікам:

*Всю неделю провели
в походах,
Пулемёты тащим на себе.
Лишь однажды
на короткий отдых
Разместились*

*в бросовой избе.
Ни стола, ни лавки в ней,
пустынной,
Но нашли ребята-москвичи,
Всю опутанную паутиной,
Тульскую гармошку на печи...
Разморило нас жарой*

*июльской,
Вот прилечь бы
да забыться сном.
Но от разливной
гармошки тульской
Ноги сами ходят ходуном.
И плясали мы, и распевали,
Может, час всего,
и вновь подгём.
Ну а словно дома побывали,
Каждый в доме
побывал своим.*

Помнік Аляксандру Твардоўскаму і Васілю Цёркіну

Традыцыі і сучаснасць

Пранікнёныя ды вытанчаныя спевы

«Biely Son» – «Да 100-годдзя Ларысы Геніюш», Мн., 2010, «БМАgroup» паводле ліцэнзій «Classic Studio», 1995, Bialystok

Неўзабаве мы будзем адзначаць чарговы дзень нараджэння паэткі Ларысы Геніюш. Акурат з гэтай нагоды варта павесці размову пра альбом беластоцкага гурта «Biely Son». А распачаць са згадкі пра яго ў нашай з Анатолем Мьяльгум кнізе «222 альбомы беларускага року». Але факт, што гэта першае перавыданне да 100-годдзя Ларысы Геніюш, якой гурт абавязаны і назвай сваёй, і лепшымі песнямі сваімі. І хоць юбілей сам па сабе значны, але ў альбоме і сваёй прыкметная дата: 15 гадоў таму ён выйшаў на беластоцкай фірме «Classic Studio» (Польшча). Пад час першай прэзентацыі перавыдання ў Зэльве менавіта польскія беларусы жыва рэагавалі на навінку, але кожны з іх сведчыў меладычнымі перапевамі, што ўжо даўно мае той знакаміты альбом. Затое нашыя меламаны адразу спанатрылі розніцу ў CD і MC-выданнях: адмыслоўцы з «БМАgroup» дадалі ў праграму некалькі мультымедыяных трэкаў: трэ-запісы жывога голасу паэткі (зробленага паэтам Сяргеем Панізьнікам. – «КГ»), у тым ліку

і раней непублікаваная вершы, і юбілейны відэакліп Уладзіміра Раманоўскага на песню Пятра Русава «На магілу З.К.» (верш, безумоўна, славітай юбіляркі). Найлепшыя песні альбома, зразумела, на вершы Ларысы Геніюш («Зорка», «У песнях ёсць хлеб», «Сын і матуля», «У сэрца мне»). Невыпадкова некаторыя з іх ужо не раз выходзілі ў розных зборных праграмах («Сэрца Еўропы In Rock», «Жыць для Беларусі»). І мо, менавіта дзякуючы ім нашая публіка даўно дапытвалася ў шапіках, ці ёсць цэльныя альбомы гэтага таленавітага выканаўцы рэальнага беларускага г'н'б. Дый слухна, бо «пранікнёныя й вытанчаныя спевы Марты Драль і Яна Хоха пад павольнымі гларымі сонячнага сонца Я. Малеўскага ў песнях на вершы паэтыцы Беласончыны і нашай дзурнай Ларысы Геніюш. Дрочы, і назвай сваёй гурт уздымае Ларысы Геніюш. Бо менавіта ж назву «Белы сон» меў першы посткамуністычны альбом Ларысы Геніюш (Мн. 1990. «МЛ»).

Анатоль Мьяльгум, у выданні «222 альбомы беларускага року», с. 112

Стахвюка, «Мая маленькая айчына» Віктара Шведа. Смелыя джазавыя імправізацыі чуюцца ў песні «Вёска Мора» паводле таго ж В. Шведа, а згаданы В. Стахвюк (ён жа разам з жонкай Эльжбетай прадзюсаваў гэты альбом) асмеліўся па-свойму інтэрпрэтаваць і геніюшаўскі вобраз «Беллага сну»:

Глянь на свой лёс,
глянь на долю сваю,
Штодзень за хлебам
ты гнешся ў дугу,
Мараў пазбыўся.
Пачуй ціхі звон –

Душу ўваскрэсіць тваю
белы сон.

Прынамсі, угэтай версіі той вобраз больш падыходзіць да фарматаў сучаснай папулярнай музыкі, якая наўрад ці прыняла б трагічныя высновы арыгіналу:

Белы сон, толькі неба
здалёк
У мігатлівым маку.
І скрыліць пад нагамі пясок,
І гамоняць з марозам
сабакі.

...Праляцелі, прабеглі гады,
Сэрца непагадзі не забудзе,
А здавалася – дужай – тады,
Што на свеце харошыя
людзі.

Мо нават такой інтэрпрэтацыяй вобразаў Ларысы Геніюш гурт «Biely Son» заклікае пазбыцца расчараванняў: «я запрашаю цябе ў белы сон», выцягваючы ў тым закліку і патрэбу не мінаць досведу геніяў.

Праўда, бард П. Русаў узяў якраз самую балючую геніюшаўскую тэму – тэму бязвінна пакараных у шматлікіх ГУЛАГах савецкай сістэмы, затое і не трапіў у абарот шоўбізу. І толькі выкарыстаўшы юбілей славітай паэткі, ён здолеў паказаць тую тэму не проста ў напружаных песенных рытмах, але і пяхучым відэашэрагам з дапамогай рэжысёра У. Раманоўскага, кліп якога малюе не толькі побыт асобных ахвяраў «памылковай палітыкі», а маштабнасць інтэрнацыянальнай трагедыі, вычварнасць традыцыяў здзеку з чалавека, з асобы, з жанчыны. У дакументальнай кнізе «Сповідзь» падаецца яшчэ адзін такі верш, напісаны на замову братаў па

лагерным лёсе на іх мове. А потым Геніюш сцвярджае: «Пра гэта цяжка пісаць, бо ахвяраў былі тысячы, магільнік па іх вялікі». І гэтыя былі нашыя мужчыны, жанчыны, дзеці. А ў нядаўна выдадзеным двухтомніку Ларысы Геніюш заглавак верша так і напісаны проста: «На магілу зэка».

Але ўсё ж пераважны настрой альбома, бадай, светлы, аптымістычны, што праяўляецца пераважна ў чыстых, празрыстых мелодыях, якія могуць пісаць толькі польскія беларусы.

Выданне альбома хоць і пільна паўтарае ягоную арыгінальную мастацкую аздабу аўтарства гітарыста Яўгена Малеўскага, але нясе ў сабе шэраг новых матэрыялаў: уступны артыкул асэнсавання юбілею ў змястоўным буклеце, дзе меламаманам знойдзе таксама адмысловую фотагалерэю «Сям'я Геніюшаў – натхняльніца БЕЛАГА СНУ». Унікальныя матэрыялы прадаставіў суды гістарычны архіў грамадскага аб'яднання «Дыярыюш». Новы дызайн Антаніны Ліньковай дэманструе віртуознае майстэрства ў павазе да першакрыніцы.

На заканчэнне варта дадаць, што ў працы над гэтым альбамом гурт браў удзел у крыху змененым складзе: Ян Хоха (акустычная гітара, вакал), Марта Драль (вакал), Яўген Малеўскі (электрагітара) і Даніэль Матэюк (бубны) запарасілі басіста Тадэвуша Дарошку, які відавочна ўзмацніў пульс чароўных меладычных спеваў.

Вітаўт МАРТЫНЕНКА,
музычны крытык

«Купаленька, ноч маленька»

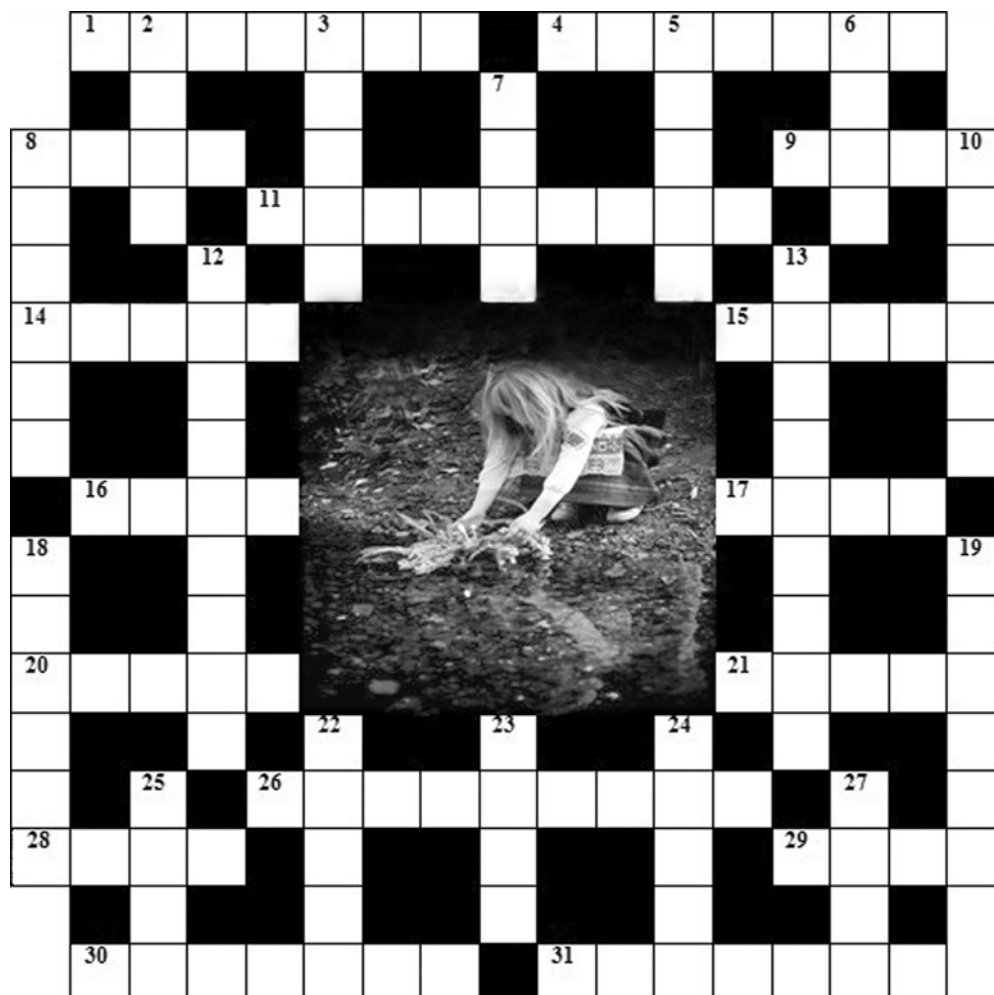
Уздоўж

1. «А ў цёмным лесе агонь гарыць. // Каля агня ... сядзіць». З купальскай песні. 4. Пільнуй гаспадаркі – будучы у гаршку ... (прык.). 8. «Ой, рана, ой, рана на Івана, // Выйшлі дзеўкі на луг, // Ой, ды сталі ў ...». Колавы карагод на Купалле. 9. «Ёсць ... – соку няма, ёсць сок – хлеба няма» (прык.). 11. Ежа абрадавай купальскай вячэры. 14. «Як драмалі палі, // А ў палях ды ...». З верша Паўлюка Труса «У Купальскую ноч». 15. «Святы ... – жыта ядро» (прык.). Свята беларускага народнага календара, якое адзначалася 12 ліпеня: гэтым святам заканчваецца Купалле. 16. «Дзе Купала начавала? Ой, ... на Івана». З беларускай народнай песні «Ой, ... на Івана». 17. «Пад ... – песню пяхучых гусляравых струн // Для ўсіх папараць-кветка ўзыходзіць». З паэмы Янкі Купалы «Курган». 20. «Купаленька, ноч маленька, // Добры ... добрым людзям». З купальскай песні. 21. Жывуць, як аднае маці ... (прык.). 26. Песня беларускага кампазітара Уладзіміра Тэраўскага («...», «...», «цёмная ночка»). 28. Без прыкмет не будзе хлеба на ... (прык.). 29. «І скажа Купала, дзе шчасце маё, // Няўмольная ... са мной засмуткуе». З верша «Купала» Ніны Аксёнчык, якой сёлета споўніла-

ся 50 гадоў з дня нараджэння. 30. ... ці Ціхоня. Міфалагічны гаспадар вадаёма: лічылася, што на Купалле ён імяніннік. 31. «Ляці, ляці, ..., лаві, лаві, дружочак». Слова, з якімі дзяўчаты кідалі на Купалле ў ваду сплеценыя кветкі.

Упоперак

2. Сын сына або дачкі. 3. Тое, што і лілія (паэт.). 5. «Толькі зоркі – як ... Купаліны». З верша Ніла Гілевіча «Ах, якая над Гайнай Купальская ноч...». 6. Вобад. Яго на Купалле ўздымалі на жардзіне і запальвалі: запаленае ... лічылася сімвалам Сонца. 7. Хоць сонца грэе, але ... млее (прык.). 8. «Заклятая ...». Верш Янкі Купалы («Чуць толькі купальскае свята»). 10. Дрэва, на якім на Купалле любяць гойдацца русалкі. 12. ... ці Пракоп. Прысвятак, які адзначаўся 21 ліпеня: з гэтага дня пачынаюцца вялікія росы. 13. Вялікая драпежная жывёліна, якой у каляндарным кодзе адпавядае лета. 18. ... – не мука (прык.). 19. «І на Купалле, быццам ... ўпала, // Найпрыгажэй тут папараць цвіце». З верша Станіслава Валодзькі «Бацькоўскі кут». 22. Памяшканне для сушкі снапоў збожжа, лёну. 23. Прылада для замка: убачаны ў сне ... азначаў разгадкаванне месцазнаходжання чароўнай папараць-

кветкі. 24. Прыстасаванне для прагляду фільмаў. 25. Верш Цёткі (Алаізы Пашкевіч): 3 ліпеня – 135 гадоў з дня яе нараджэння («Ніва шуміць каласамі // Жыта спелага, аўса»).

27. Узгорак: у Беларусі на іх звычайна запальвалі купальскія агні.

Склад
Лявон ЦЕЛЕШ

Ліпень

22 – Гаявая Валянціна Іванаўна (1936), балетмайстар, стваральнік, мастацкі кіраўнік і пастаноўшчык праграмаў Беларускага дзяржаўнага заслужанага харэаграфічнага ансамбля «Харошкі», народная артыстка Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1996) – 75 гадоў з дня нараджэння.

22 – Чамярыцкі Вячаслаў Антонавіч (1936), Дзятлаўскі р-н), літаратуразнаўца, тэксталаг, перакладчык, даследчык гісторыі беларускага летапісання, пісьмовай спадчыны Беларусі ад часоў полацкай князёўны Рагнеды да XVIII ст., аўтар працаў па скарыназнаўстве і інш., лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1994), уладальнік медала Францыска Скарыны – 75 гадоў з дня нараджэння.

22 – Юрэвіч Уладзімір Міхайлавіч (1916), Смалявіцкі р-н – 2005), крытык, прэзіянт, перакладчык, літаратуразнаўца, заслужаны работнік культуры Беларусі – 95 гадоў з дня нараджэння.

24 – Астрэйка Анато́ль (сапр. Астрэйка Акім Пятровіч; 1911), Капыльскі р-н – 1978), паэт, аўтар тэкстаў многіх беларускіх песень, перакладчык твораў пісьменнікаў народаў СССР на беларускую мову, яго імем названая вуліца ў Капылі і Капыльская цэнтральная раённая бібліятэка – 100 гадоў з дня нараджэння.

24 – Ясі́нскі Яку́б (24.07 або 24.12 1761 – 1794), ваенны і палітычны дзеяч, генерал-лейтэнант, адзін з кіраўнікоў паўстання 1794 г., інжынер, паэт – 250 гадоў з дня нараджэння.

25 – Ле́він Леані́д Мендэ́левіч (1936), Мінск), заслужаны архітэктар Беларусі, сааўтар архітэктурна-скульптурных мемарыяльных комплексаў «Хатынь», «Прарыў», «Кацюша», «Праклён фашызму», сярод яго асноўных працаў праектаванне станцыяў мінскага метро «Плошча Леніна» і «Няміга», дэталёвай планіроўкі і забудовы цэнтры сталіцы, рэканструкцыі і добраўпарадкавання Траецкага прадмесця, архітэктурных кампазіцыяў помнікаў Янку Купалу і Якубу Коласу, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1967), Ленінскай прэміі (1970), Дзяржаўнай прэміі Беларусі (2002) – 75 гадоў з дня нараджэння.

26 – Навагрудак, горад, цэнтр Навагрудскага раёна Гродзенскай вобласці – 500 гадоў з часу атрымання граматы на магдэбургскае права.

Ірына КАСЯНКОВА

Купалле

Нешта шэпча чарот,
закалыхвае,
Распляскаўся туман малаком
І казыча рачулку прыціхлую.
Месяц выплыў з-за хмары
крачком.

За дзяўчатамі сочыць
прыгожымі,
Што вяночак на шчасце
плятуць.
Кажуць, суджанага
прыварожыць ён,
Больш не зможа
спакойна заснуць.

Срэбным светам
халодным ахутаны,
Карагоды русалкі вядуць,
Ногі белыя, ў росы абутыя,
Над зямлёй у паветры плывуць.

Іх мелодыя мройная, сумная
Сэрца чулае ў лёд закуе,
Сцісне душу тваю неразумную,
У вірах пахавае яе.

У Купальскую ноч таямнічую
Кветка-папараць вабіць, цвіце.
Сілы цёмныя страшаць абліччамі
Ды ахоўваюць скарбы свае.

Ярка вогнішча
сыпле іскрынкамі,
Нам раскрыюць
ўсе тайны свае
Нашы продкі,
што сталі травінкамі,
Бо Купалле
ужо настае.

Незвычайная кветка, каштоўная,
Са світанкам прападзе на год,
А шчасліваму – доля цудоўная,
Ўсё жыццё без яды і турбот.

Грыбныя «ахвяры»

Пачынаецца сезон збору грыбоў. Хацела-ся б яшчэ раз нагадаць як трэба адрозніваць ядомыя грыбы ад неядомых, як лепей іх перапрацоўваць і гатаваць. Неабходна памятаць, што грыбы, сабраныя на тэрыторыі, забруджанай радыяцыяй, вельмі небяспечныя: яны як ніякая іншая расліна назапашваюць радыёнуклідны.

У Беларусі зафіксавана шмат выпадкаў атручвання бледнай паганкай, якая нагадвае сыраежку ці шампінён, жоўцевым грыбам, які падобны на ядомыя белыя, несапраўднымі апенькамі, смаржкам і мухаморамі. Каб не патрапіць у шэрагі «грыбных ахвяраў», трэба прытрымлівацца наступных правілаў: не варта доўга захоўваць грыбы ў сырым выглядзе, бо нават у халадзільніку яны могуць заставаць-

ца ядомымі толькі 2–3 дні. Трэба адварваць іх два разы па 50 хвілінаў, тады вы здолееце захаваць вашае здароўе.

Калі ж у рацыён патрапіў неядомы грыб, то першапачаткова неабходна прамыць страўнік, для чаго даць выпіць хвораму 5–6 шклянак вады, каб выклікаць ваніты, паўтарыць працэдуру 3–5 разоў. Пасля пакласці хворага ў ложка і ўвесь час даваць яму цёплае пітво, а калі напатак слабасца, то моцную гарбату. Пры адсутнасці вадкага стулу ў першыя гадзіны пасля атручвання можна даць лёгкі слабіцельны сродак (1 сталовая ложка медыцынскага вазіліну ці рыцыны). Абавязкова выклічце ўрача!

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС,
г. Мінск

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

Пачатак у № 1 за 2003 год)

ЛІТОЎЦЫ – нацыя, асноўнае насельніцтва Літоўскай Рэспублікі. Гавораць на літоўскай мове. На пачатак 2003 г. насельніцтва краіны складала амаль 3,5 млн чалавек. Усяго ў свеце лічаць сябе літоўцамі блізу 4,2 млн чалавек. У Беларусі на пачатак 2000-х гг. на-

лічвалася 7,6 тыс. чалавек (найперш у ваколіцах Опсы Браслаўскага, Пялясы Воранаўскага, Гярвятаў Астравецкага раёнаў ды іншых месцах).

У 1897 г. кампактныя групы літоўцаў жылі ў Лідскім (каля 18 тыс. чал.), Ашмянскім (каля 9 тыс.), Аршанскім (каля 1,5 тыс.) і Сенненскім (0,8 тыс.) паветах. Астраўкі літоўскага насельніцтва да канца мінулага стагоддзя заставаліся ў Астравецкім, Браслаўскім і Воранаўскім раёнах. У сельскай мясцовасці да пач. XX ст. літоўцы зберагалі некаторыя асаблівасці матэрыяльнай і духоўнай культуры. У наш час яны з'яўляюцца асіміляваліся. А вось мігранты з Літвы захоўваюць родную мову і нацыянальную самасвядомасць.

Працуюць РГА «Беларуская абшчына літоўцаў», МГА «Клуб «Тервячай»», выдаецца альманах «Мусу жодзіс» («Наша слова»). У Рымдзюнах Астравецкага раёна працуе

Літоўскі цэнтр культуры, адукацыі і інфармацыі

ЛІХТА́Р (ад ням. Licht святло) у архітэктуры – 1) круглая або шматгранная ў плане надбудова (з вялікімі ваконнымі праёмамі) над дахам або інш. пакрыццём; 2) зашклёны выступ у сцяне будынка на вышыню 1, 2 і больш паверхаў; тое, што эркер; 3) зашклёная частка дахавага пакрыцця, прызначаная для натуральнага верхняга асвятлення памяшканняў.

У Беларусі пашыраныя ў архітэктуры стылі барока і класіцызму. Адыгрывалі ролю аднаго з галоўных элементаў кампазіцыі ў завяршэнні бельведэра, барабана, купала (касцёлы Траецкі ў в. Воўчын Камянецкага р-на, Станіславаўскі ў Мядзелі, Іосіфаўскі ў Лідзе, езуітаў у Нясвіжы, саборы Петра-Паўлаўскі ў Гомелі, Успенскі ў Жыровічах і інш.). У сучаснай архітэктуры выкарыстоўваюцца для забеспячэння асвятлення памяшканняў і прыроднай вентыляцыі (аэрацыі), для асвятлення залаў выставак, музеяў, канферэнц-залаў, гандлёвых збудаванняў, будынкаў ВУ і інш. Паводле формы папярочнага сячэння ліхтары бываюць прамавугольныя, трапецападобныя, трохвугольныя, зенітныя і інш.

ЛІЦВІ́НЫ – этнічная і гістарычная назва жыхароў Вялікага Княства Літоўскага, продкаў беларусаў. Украінцы называлі беларусаў ліцвінамі да сярэдзіны XIX ст., у пагранічных з Беларуссю раёнах Расіі назва «ліцвіны» бытавала да сярэдзіны XX ст. У сучаснай польскай мове этнонім пазначае літоўцаў.

Конныя шляхцічы-ліцвіны з світы вялікага князя

Святкуюць літоўцы Беларусі